

Svjedočanstvo Krvi: Vjera, Otpor i Identitet u Komparativnoj Analizi Mučeništva

Autor: Davor Moravek

Sažetak: Ovaj rad pruža komparativnu analizu mučeništva u različitim društveno-religijskim sustavima, s fokusom na judaizam, kršćanstvo, islam i sikizam. Ispitujući teološke temelje, povijesne studije slučaja i sociološke funkcije, studija istražuje kako čin mučeništva služi kao snažan katalizator za očuvanje, širenje i transformaciju religijskih zajednica. Analiza razlikuje mučeništvo od ljudske žrtve, istražuje njegovu ulogu u formiranju identiteta kroz progon (na primjeru kriptoreligijskih praksi poput Marana i *Kakure Kirishitana*) te ispituje njegovu funkciju kao pokretača društveno-političkih promjena, što je vidljivo u povijesti sikizma. Rad se također bavi sociološkim mehanizmima stvaranja značenja, poput hagiografije i kulta svetaca, te ulazi u etičku složenost i suvremenu instrumentalizaciju koncepta, od teologije oslobođenja do suvremenog terorizma. Središnja teza rada jest da se ultimativni paradoks mučeništva nalazi u njegovoj sposobnosti da čin fizičke nemoći preobrazi u izvor vrhunske duhovne i društvene moći, čime se osigurava trajnost religijskih ideja.

Ključne riječi: mučeništvo, komparativna religiologija, vjerski progoni, identitet, *Kiddush Hashem*, *imitatio Christi*, *šehadet*, sikizam, kriptoreligija

Abstract: This paper provides a comparative analysis of martyrdom across different socio-religious systems, focusing on Judaism, Christianity, Islam, and Sikhism. By examining theological foundations, historical case studies, and sociological functions, the study explores how the act of martyrdom serves as a powerful catalyst for preserving, spreading, and transforming religious communities. The analysis distinguishes martyrdom from human sacrifice, investigates its role in identity formation through persecution (as seen in crypto-religious practices like the Marranos and *Kakure Kirishitan*), and examines its function as a catalyst for socio-political change, exemplified by the history of Sikhism. The paper also addresses the sociological mechanisms of meaning-making, such as hagiography and the cult of saints, and delves into the ethical complexities and modern-day instrumentalization of the concept, from liberation theology to contemporary terrorism. The central thesis posits that the ultimate paradox of martyrdom lies in its ability to transform an act of physical powerlessness into a source of supreme spiritual and social power, thereby ensuring the endurance of religious ideas.

Keywords: martyrdom, comparative religion, religious persecution, identity, *Kiddush Hashem*, *imitatio Christi*, *Shahada*, Sikhism, crypto-religion

Uvod i Metodološki Okvir

Koncept mučeništva, čin svjedočenja vjere vlastitim životom, predstavlja jedan od najsnažnijih fenomena u povijesti religija. U svojoj srži, mučeništvo je ultimativna potvrda uvjerenja pred licem progona i smrti. U korijenu mučeništva, posebice u kršćanstvu i islamu, leži pojam svjedočenja. Kršćanski termin *martyrium* potječe od grčke riječi *mártys* („svjedok”), dok u islamu arapski pojam *šahīd* nosi isto značenje. Mučeništvo, dakle, nije pasivno umiranje, već aktivni, komunikacijski čin. Ključno je razlikovati mučeništvo od ljudskog žrtvovanja: dok je žrtva proaktivni, ritualni čin, mučeništvo je reaktivni čin, odgovor na vanjsku prisilu gdje je agens uvijek progonitelj. Njegov ishod nije zemaljski, već eshatološki: pobjeda nad smrću i prijelaz u vječnost.

Metodološki Pristup i Odabir Slučajeva

Ova analiza koristi kombinirani metodološki pristup. **Komparativna metoda** primjenjuje se kroz analizu četiriju religijskih tradicija (judaizam, kršćanstvo, islam, sikizam) prema definiranim kriterijima: teološki cilj, priroda otpora, sociološka funkcija i rituali sjećanja. Odabir sikizma, kao ne-abrahamske tradicije, omogućuje izbjegavanje uobičajenih komparativnih shema i nudi uvid u jedinstvenu putanju transformacije. **Fenomenološki pristup** koristi se za razumijevanje „življenog iskustva” mučeništva. Kroz analizu primarnih izvora, poput hagiografija, nastoji se rekonstruirati unutarnja logika i subjektivna percepcija koja motivira mučenika, čime se taj čin razumije kao smislen i transformativan događaj, a ne samo kao povijesna činjenica. Ograničenje studije jest izostavljanje drugih važnih konteksta (npr. budizam, hinduizam) kako bi se osigurala dubina analize unutar odabranog okvira.

Teološki Temelji Mučeništva

Judaizam: *Kiddush Hashem* – Posvećenje Imena

U judaizmu, koncept je izražen kroz pojam *Kiddush Hashem* („posvećenje Imena”). Prema talmudskoj tradiciji, Židov je dužan prihvatiti smrt radije nego počiniti tri kardinalna grijeha: idolopoklonstvo, zabranjene spolne odnose i ubojstvo. U slučaju svih ostalih zapovijedi, princip očuvanja života (*pikuach nefesh*) ima prednost. Međutim, u vrijeme sustavnog vjerskog progona, Židov je dužan umrijeti radije nego javno prekršiti čak i najmanju zapovijed (Boyarin, 1999). Arhetipski primjer jest Rabi Akiva, mučen u 2. stoljeću.

Kršćanstvo: *Imitatio Christi* – Nasljedovanje Krista

U srcu kršćanske teologije leži *imitatio Christi* – nasljedovanje Krista. Za ranu Crkvu, mučeništvo je bilo najsavršeniji način sjedinjenja s Kristovom mukom i uskrsnućem. Primarni izvori, poput spisa *Mučeništvo Polikarpovo*, naglašavaju da mučenik nije samo pasivna žrtva, već aktivni svjedok koji svojim mirnim prihvaćanjem sudbine i molitvom za progonitelje javno demonstrira nadmoć vjere nad carskom moći. Smatralo se „krštenjem krvlju” (*baptismus sanguinis*) koje osigurava spasenje (Agan, 2013). Prestankom progona, ideal se internalizirao kroz monaštvo kao „beskrvno mučeništvo”.

Islam: *Shahada* – Svjedočenje Vjere

U islamu, status šehida (*šahīd*) jedan je od najviših. Kur'an izričito navodi: „I nikako ne smatraj mrtvima one koji su na Alahovu putu poginuli! Ne, oni su živi...” (Kur'an 3:169). Iako islam teološki

vrednuje i aktivnu borbu (*džihad*), koncept je širi i obuhvaća i one koji umru podnoseći veliku patnju.

Unutarnje Raznolikosti: Šijitski Islam i Kult Mučeništva

Ključno je naglasiti unutarnje raznolikosti unutar islama. Dok sunitska tradicija poštuje šehide, u **šijitskom islamu** mučeništvo zauzima središnje mjesto u teologiji i identitetu. Događaj u **Karbali** 680. godine, gdje je unuk Poslanika Muhammeda, Imam Husein, ubijen, predstavlja arhetipsku priču o borbi pravde protiv tiranije. Za šijite, Huseinovo mučeništvo nije samo povijesni događaj, već vječni simbol patnje, iskupljenja i otpora nepravdi. Godišnje komemoracije (Ašura) kroz rituale žalovanja jačaju kolektivni identitet temeljen na zajedničkoj patnji (Chelkowski, 1979).

Komparativna Tablica Teologija Mučeništva

Kriterij	Judaizam	Kršćanstvo	Islam	Sikizam
Ključni Koncept	<i>Kiddush Hashem</i>	<i>Martyrium</i>	<i>Shahada</i>	<i>Shahidi</i> / Žrtva za Dharmu
Priroda Otpora	Nenasilni otpor svjedočenjem	Nenasilni otpor svjedočenjem	Dvojnost: nenasilni otpor i teološka legitimacija oružane borbe	Evolucija prema teološki legitimiranom oružanom otporu
Ključni Primjer	Rabi Akiva	Sveti Polikarp	Imam Husein (šijizam)	Guru Arjan Dev, Guru Tegh Bahadur
Rituali Sjećanja	Liturgijske molitve	Kult svetaca, hodočašća, relikvije	Ašura (šijizam), poštovanje šehida	Pjevanje himni, sjećanje na <i>Shaheedi Gurburab</i>

Mučeništvo kao Katalizator Transformacije

Sikizam: Od Pacifizma do Stvaranja Nacije

Povijest **sikizma** nudi dramatičan primjer. Mučeništvo petog gurua, **Arjana Deva** (1606.), dovelo je do uvođenja koncepta *Miri-Piri* (spoj svjetovne i duhovne moći) i početka militarizacije Sika (Fenech, 2001). Vrhunac se dogodio mučeništvom devetog gurua, **Tegha Bahadura** (1675.), koji je žrtvovao život za obranu vjerske slobode Hindusa. Njegova žrtva izravno je potaknula stvaranje *Khalse* – reda ratnika-svetaca. Sveti spisi Sika, *Guru Granth Sahib*, sadrže stihove koji slave žrtvu: „Onaj tko prihvati smrt... postat će sluga moga Gospodara” (Guru Granth Sahib, str. 20).

Kriptoreligije: Preživljavanje i Stvaranje Novog Identiteta

Mučeništvo se može očitovati i kao dugotrajno stanje „živog mučeništva”. Primjeri **Marana** u Španjolskoj i **Kakure Kirishitana** u Japanu pokazuju kako stupanj izolacije utječe na ishod. Dok su Marani težili očuvanju ortodoksije (Kamen, 2011), potpuna izolacija japanskih kršćana dovela je do stvaranja nove, sinkretičke religije. Njihova vjera razvila je jedinstvene rituale, poput *Otaiya* – komemorativne večere s rižom i sakeom koja je zamijenila euharistiju. Stoljeća tajnosti postala su ključni dio njihova identiteta, što objašnjava zašto su mnogi odbili povratak Katoličkoj crkvi

nakon prestanka proгона; njihova se vjera transformirala u nešto novo (Turnbull, 2016).

Sociološka Dinamika Mučeništva

Smrt mučenika nije kraj; ona je početak procesa u kojem individualna žrtva postaje kolektivni resurs. Mučenik postaje arhetip – svetac, a njegova patnja daje zajednici ogroman moralni kapital. Progon, kako ističe Émile Durkheim, jača „kolektivnu svijest” i religijsku solidarnost (Durkheim, 1912/1995). Primjerice, rituali i zajedničko sjećanje na *Mučeništvo Polikarpovo* nisu služili samo kao povijesni zapis, već kao snažan kohezivni mehanizam koji je jačao „kolektivnu svijest” rane kršćanske zajednice suočene s progonom.

Ovaj proces ne bi bio moguć bez **hagiografije** i **kulta relikvija**. Hagiografski tekstovi nisu bili puki povijesni zapisi, već teološki narativi (Brown, 1981). Mjesta mučeništva postala su središta hodočašća. Analiza otkriva i **rodnu dimenziju**: priče o ženskim mučenicama, poput Perpetue i Felicite, često su imale subverzivnu snagu, prkoseći patrijarhalnim normama (Castelli, 2004).

Suvremeni Konteksti i Etički Izazovi

Koncept mučeništva ostaje relevantan i danas. U 20. stoljeću, *teologija oslobođenja* iznjedrila je mučenike za socijalnu pravdu, poput nadbiskupa **Óscara Romera**. Paralele se mogu povući i sa **sekularnim „mučenicima”** – borbama za ljudska prava. Ključno je, međutim, razlikovati ove koncepte od instrumentalizacije u **suvremenom terorizmu**. Dok je tradicionalni mučenik reaktivna žrtva, teroristički „mučenik” proaktivni je agens nasilja. Takva zloupotreba, koju Mark Juergensmeyer naziva „kozmičkim ratom”, fundamentalno iskrivljuje etičku srž tradicionalnog mučeništva (Juergensmeyer, 2017).

Zaključak

Analiza mučeništva otkriva njegov ultimativni paradoks: progonitelj, posjedujući svu vremensku moć, na kraju gubi bitku protiv nemoćnog vjernika. Smrt ne uništava poruku; ona je ovjekovječuje u krvi. Čin individualne, fizičke nemoći preobražava se u izvor najveće duhovne i društvene moći. Razumijevanje ovog fenomena iznimno je važno i danas. Njegovi se mehanizmi koriste u borbama za ljudska prava, ali i tragično zloupotrebljavaju u ideologijama terorizma. Prepoznavanje razlike između žrtve koja brani život i one koja ga uništava ključno je za međureligijski dijalog. Priča o mučeništvu stoga nije samo povijesna lekcija, već trajno podsjećanje na moć ljudskog uvjerenja, ali i upozorenje na opasnosti koje vrebaju kada se ideal žrtve odvoji od etike života.

Literatura

Napomena: Primarni sveti tekstovi poput Biblije, Kur'ana, Talmuda i Guru Granth Sahiba citiraju se unutar teksta prema standardnoj znanstvenoj praksi i stoga se u pravilu ne navode u popisu literature, osim ako se ne referira na specifični prijevod ili izdanje.

Agan, B. E., III. (2013). The Imitation of Christ (part 2): The Patristic Legacy and the Interpretation of 1 Peter. *Journal of the Evangelical Theological Society*, 56(4), 801–814.

Bekavac, R. (2020). *Mučeništvo kao znak nasljedovanja Isusa Krista*. Pobjeni.info.

- Boyarin, D. (1999). *Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism*. Stanford University Press.
- Brown, P. (1981). *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*. University of Chicago Press.
- Castelli, E. A. (2004). *Martyrdom and Memory: Early Christian Culture Making*. Columbia University Press.
- Chelkowski, P. J. (Ur.). (1979). *Ta'ziyeh: Ritual and Drama in Iran*. New York University Press.
- Cook, D. (2007). *Martyrdom in Islam*. Cambridge University Press.
- Droge, A. J., & Tabor, J. D. (1992). *A Noble Death: Suicide and Martyrdom Among Christians and Jews in Antiquity*. HarperSanFrancisco.
- Durkheim, É. (1995). *The Elementary Forms of Religious Life* (K. E. Fields, Trans.). The Free Press. (Original work published 1912)
- Fenech, L. E. (2001). Martyrdom and the Sikh Tradition. *Journal of the American Oriental Society*, 121(1), 28–45. <https://www.google.com/search?q=https://doi.org/10.2307/606445>
- Juergensmeyer, M. (2017). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* (4th ed.). University of California Press.
- Kamen, H. (2011). *The Spanish Inquisition: A Historical Revision*. Yale University Press.
- Kempis, T. à. (2003). *The Imitation of Christ* (J. Sherley-Price, Trans.). Penguin Classics. (Original work published c. 1418–1427)
- The Martyrdom of Polycarp*. (1950). In E. J. Goodspeed (Ed. & Trans.), *The Apostolic Fathers: An American Translation*. Harper & Brothers.
- Singh, P. (2004). *The History of the Sikhs*. Oxford University Press.
- Turnbull, S. (2016). *Silence or Apostasy: The Kakure Kirishitan of Japan*. Osprey Publishing.
- Yad Vashem. (n.d.). *Kiddush Ha-Shem*. Preuzeto 22. rujna 2025.